

Michał Halagarda

Władysław Kędzior

Ewa Pyrzyńska

Katedra Towaroznawstwa Żywności
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Ochrona i zasady rejestracji produktów regionalnych i tradycyjnych

Streszczenie

Polska jest krajem o bardzo urozmaiconych warunkach terenowych i klimatycznych, co umożliwia uprawę ziemi i chów zwierząt. Czynniki te oraz zwyczaje ludowe sprawiły, że powstało wiele specyficznych produktów charakterystycznych dla określonych obszarów. W artykule przedstawiono obowiązujące przepisy prawne i procedury rejestracyjne dotyczące produktów regionalnych i tradycyjnych. Zaprezentowano również aktualne dane dotyczące liczby zarejestrowanych produktów o chronionym oznaczeniu geograficznym, chronionej nazwie pochodzenia i gwarantowanej tradycyjnej specjalności oraz wpisanych na *Listę produktów tradycyjnych* Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Słowa kluczowe: produkty tradycyjne, produkty regionalne, chronione oznaczenie geograficzne, chroniona nazwa pochodzenia, gwarantowana tradycyjna specjalność, lista produktów tradycyjnych.

1. Wprowadzenie

Konsumenci obecnie poszukują produktów charakteryzujących się nie tylko bezpieczeństwem zdrowotnym i właściwą wartością odżywczą, ale takich które przede wszystkim wyróżniają się walorami sensorycznymi, wysoką jakością,

a także naturalnym składem. Obserwuje się więc wzrost zainteresowania żywnością tradycyjną i regionalną, która cechuje się specyficznymi metodami wytwarzania, wyjątkowym składem lub miejscem pochodzenia. Do jej wytwarzania wykorzystuje się zwykle unikalne, lokalne rasy zwierząt oraz stare odmiany roślin. Wyroby takie ze względu na zastosowanie specyficznych sposobów uprawy roślin, naturalnych metod chowu zwierząt i przede wszystkim wyjątkowych, tradycyjnych technologii przetwórczych, cechują się specyficznym wyglądem, zapachem i smakiem. Produkty te wyróżniają się spośród wyrobów konkurencyjnych wyższym poziomem jakości. Zastosowane metody produkcji i surowce sprawiają, że żywność ta jest droższa niż wyroby konwencjonalne. W związku z tym powstaje zagrożenie wytwarzania przez nieuczciwą konkurencję żywności będącej imitacją produktów tradycyjnych i regionalnych, często charakteryzującej się znacznie niższą jakością i brakiem unikalnych właściwości. Skutkiem tego może być spadek zysków producentów żywności tradycyjnej i regionalnej, a także utrata zaufania konsumentów do tego typu wyrobów [Ozimek 2009, Stadnik 2009, Program... 2007, Błąd 2006, Gąsiorowski 2006, Duczkowska-Piasecka 2005, Zin 2005, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008, Tyszkiewicz 2008].

Celem pracy było przedstawienie aktualnych przepisów prawnych i procedur rejestracyjnych dotyczących produktów regionalnych i tradycyjnych, a także zaprezentowanie danych dotyczących zarejestrowanych produktów.

2. Ochrona produktów regionalnych i tradycyjnych

Program ochrony produktów lokalnych został zainicjowany przez Francuzów, którzy doprowadzili do przeniesienia na poziom europejski przepisów odnoszących się do ochrony win, a obowiązujących we Francji już od lat 30. XX w. Później podobne systemy zostały stworzone we Włoszech, Hiszpanii i Portugalii. Były one odpowiedzią na unifikację metod wytwarzania żywności, której skutkiem była możliwość zakupu takich samych lub podobnych produktów w wielu krajach, często o niższej jakości, co powodowało spadek zaufania konsumentów [Makała 2004, Szetyń i Wiszinińska-Łaszczych 2010, Stus 2007].

Aby zapobiec fałszowaniu produktów regionalnych i tradycyjnych na terenie całej Unii Europejskiej, w 1992 r. wydano dwa rozporządzenia: Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2081/92 oraz Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2082/92. Miały one na celu wprowadzenie ujednoczonych procedur weryfikacji i identyfikacji uznanych, unikalnych wyrobów. Na ich mocy stworzono system ochrony nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych produktów oraz świadectw o szczególnym.

Obecnie, od dnia 3 stycznia 2013 r., obowiązuje Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie

systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, które uchyla rozporządzenie Rady (WE) nr 509/2006 oraz rozporządzenie Rady (WE) nr 510/2006.

W nowych przepisach zwrócono jeszcze większą uwagę na ochronę zarejestrowanych nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych produktów i „Gwarantowanych tradycyjnych specjalności”. Umocniono system kontroli i nadzoru państwa nad prawidłowym wykorzystywaniem zarejestrowanych nazw [Rozporządzenie... 1151/2012]. Celem tego rozporządzenia jest:

- zagwarantowanie wytwórcom wykorzystującym odpowiednie oznaczenia jednakowych warunków konkurencji,
- zapewnienie ochrony produkowanej żywności przed jej fałszowaniem,
- wspieranie różnorodności produkcji rolnej oraz zachowania tradycji kulinarnych,
- aktywizacja terenów wiejskich,
- zapewnienie konsumentom dostępu do wiarygodnych informacji odnoszących się do metod produkcji i przetwórstwa środków spożywczych oraz ich jakości,
- ochrona konsumentów przed niewłaściwym oznakowaniem produktów przez ich producentów,
- zwiększenie roli rolnictwa w procesie ochrony środowiska naturalnego.

Rozporządzenia nie stosuje się do napojów spirytusowych, win aromatyzowanych ani produktów winiarskich określonych w załączniku XIb do Rozporządzenia (WE) nr 1234/2007, z wyjątkiem octów winnych. Kwestie związane z rejestracją napojów alkoholowych regulują: Rozporządzenie Rady (WE) nr 479/2008 z dnia 29 kwietnia 2008 r. w sprawie wspólnej organizacji rynku wina oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych.

Potwierdzeniem regionalnego lub tradycyjnego charakteru produktu jest umieszczony na opakowaniu symbol „Chronionej nazwy pochodzenia” (rys. 1), „Chronionego oznaczenia geograficznego” (rys. 2) lub „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” (rys. 3). Symbole te stanowią także swoistą rękojmię jakości produktów. Są nośnikami informacji szczególnie cennej dla konsumentów bardziej kierujących się przy wyborze żywności jej jakością niż marką [Stadnik 2009, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008, Dolatowski 2008, Resano-Ezcaray *et al.* 2007, Brambilla *et al.* 2008].

Zastosowanie symbolu „Chronionej nazwy pochodzenia” wskazuje, że pełen proces technologiczny, a więc produkcja, przetwarzanie i przygotowanie do sprzedaży odbywają się na określonym terenie geograficznym, a wyjątkowe cechy produktu lub jego jakość ściśle powiązane są z tym obszarem i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi i ludzkimi. Powiązanie ze wskazanym obszarem

Rys. 1. Symbol Wspólnoty „Chroniona nazwa pochodzenia” w systemie Pantone
Źródło: [Rozporządzenie 628/2008].

Rys. 2. Symbol Wspólnoty „Chronione oznaczenie geograficzne” w systemie Pantone
Źródło: [Rozporządzenie 628/2008].

Rys. 3. Symbol Wspólnoty „Gwarantowana tradycyjna specjalność” w systemie Pantone
Źródło: [Rozporządzenie 1216/2007].

geograficznym musi być jednak na tyle mocne, żeby produkcja wyrobu o danych właściwościach nie była możliwa w innym miejscu. Ponadto wszystkie surowce stosowane w produkcji powinny pochodzić z tego terenu. W szczególnych sytuacjach możliwe jest wykorzystanie składników pochodzących z bardziej rozległego obszaru, o ile ich warunki wytwarzania i system kontroli gwarantują spełnienie wskazanych powyżej wymagań. „Chroniona nazwa pochodzenia” identyfikuje nazwę regionu, konkretnego obszaru lub w szczególnych przypadkach kraju. Jest używana do określenia produktu rolnego lub środka spożywczego pochodzącego z tego konkretnego miejsca. W wyjątkowych przypadkach do opisu produktu mogą być stosowane tradycyjne, niegeograficzne nazwy, np. oscypek [Borowska 2007, Rozporządzenie 1151/2012, Łuczka-Bakuła 2004, Ozimek 2009, Błąd 2006, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008, Dolatowski 2008, Sztetyn i Wiszewska-Łaszczych 2010, Piesiewicz 2010, Kłos 2012].

Symbolem „Chronionego oznaczenia geograficznego” mogą być oznaczane produkty, których co najmniej jedna z faz wytwarzania, przetwarzania lub przygotowania do sprzedaży ma miejsce na ściśle określonym terenie geograficznym. Wyjątkowa jakość, renoma lub inna szczególna właściwość wyrobów muszą wynikać z czynników związanych z danym obszarem geograficznym, takich jak: ukształtowanie terenu, klimat, fauna i flora czy lokalne know-how. „Chronione oznaczenie geograficzne” wskazuje na konkretny region, określone miejsce lub w niektórych przypadkach kraj pochodzenia produktu [Borowska 2007, Rozporządzenie 1151/2012, Piesiewicz 2010, Łuczka-Bakuła 2004, Ozimek 2009, Błąd 2006, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008, Dolatowski 2008, Sztetyn i Wiszewska-Łaszczych 2010, Piesiewicz 2010, Kłos 2012].

Zarówno „Chroniona nazwa pochodzenia”, jak i „Chronione oznaczenie geograficzne” mogą być stosowane przez dowolny podmiot, który wytwarza produkt zgodny z właściwą mu specyfikacją. Celem ochrony jest zapewnienie, że zarejestrowana nazwa nie jest niewłaściwie wykorzystywana w celach komercyjnych, a produkty nie są fałszowane. Ponadto konsumenci są chronieni przed wprowadzaniem ich w błąd co do pochodzenia produktu, a także jego właściwości lub charakteru, które odnoszą się do pochodzenia wyrobu, a przedstawione są na opakowaniu, w materiałach reklamowych lub przekazywane w inny sposób przez ich wytwórcę, importera lub sprzedawcę [Ozimek 2009, Rozporządzenie 1151/2012, Czarniecka-Skubina i Janicki 2009].

Oznaczenie produktu logo „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” wskazuje na jego „specyficzny charakter”, czyli na to, że produkt posiada cechę lub grupę cech, które wyróżniają go spośród wyrobów tej samej kategorii. Nazwa produktu musi odzwierciedlać jego charakter, który przejawia się tradycyjnym składem lub metodą produkcji bądź przetwórstwa. Cechą wyróżniającą produkt nie może być zastosowanie innowacyjnych technologii, atrakcyjne opakowanie, ilościowy

będź jakościowy skład ani też sposób produkcji, który ustalono w prawodawstwie wspólnoty lub państwa członkowskiego. Nie rejestruje się także produktów rolnych lub środków spożywczych jako „Gwarantowana tradycyjna specjalność”, gdy ich szczególny charakter wynika z ich pochodzenia geograficznego. Producenci spoza wspólnoty mogą w związku z tym posługiwać się zarejestrowaną przez państwo członkowskie nazwą oraz znakiem GTS. Warunkiem jest przestrzeganie specyfikacji produktu oraz regularne kontrole ze strony upoważnionych jednostek certyfikujących. Ponadto kraje spoza Unii Europejskiej również mogą zgłaszać produkty do rejestracji jako „Gwarantowane tradycyjne specjalności”. Znak GTS można przyznać jedynie produktowi, który wytwarzany jest od przynajmniej 30 lat i wyróżnia się tradycyjnym składem lub został wytworzony przy użyciu tradycyjnych surowców bądź cechuje się tradycyjną metodą produkcji albo przetwórstwa [Borowska 2007, Rozporządzenie 1151/2012, Kieljan 2011, Ozimek 2009, Błąd 2006, Dolatowski 2008, Sztyn i Wiszinewska-Łaszczych 2010, Piesiewicz 2010, Kłós 2012].

Wymagania omówionych powyżej oznaczeń różnią się istotnie między sobą. Najważniejszą różnicę pomiędzy „Chronioną nazwą pochodzenia” a „Chronionym oznaczeniem geograficznym” determinuje siła związku produktu z miejscem, z którego pochodzi. W przypadku „Chronionej nazwy pochodzenia” jest on bardzo ścisły. Wszystkie etapy produkcji, a także cały proces przetwórczy, do momentu uzyskania wyrobu końcowego, muszą odbywać się na określonym obszarze geograficznym. Aby zarejestrować wyrób i móc oznaczać go logo „Chronionego oznaczenia geograficznego”, wystarczy, że minimum jeden z trzech etapów produkcji: wytwarzanie, przetwarzanie lub przygotowanie do sprzedaży odbywa się na wskazanym terenie [Łuczka-Bakuła 2004].

Zakres ochrony w przypadku zarówno „Chronionych nazw pochodzenia” i „Chronionych oznaczeń geograficznych” odnosi się do nazwy produktu. W przypadku „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” rejestrowana jest metoda produkcji.

Według nowych przepisów istnieje możliwość rejestracji produktu rolnego lub środka spożywczego jako „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” jedynie z zastrzeżeniem nazwy. Oznacza to, że każdy producent wytwarzający wyroby zgodnie z właściwą specyfikacją może posługiwać się chronionym oznaczeniem [Nowe rozporządzenie... 2013, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008].

Dodatkowo rozporządzenie nr 1151/2012 wprowadziło nowe pojęcie jakościowe – „produkt górski”. Może być ono używane fakultatywnie w celu ułatwienia producentom informowania konsumentów o cechach i właściwościach będących wartością dodaną wyrobów pochodzących z terenów górskich [Nowe rozporządzenie... 2013].

3. Rejestracja produktów regionalnych i tradycyjnych

Za rejestrację produktów tradycyjnych i o określonym pochodzeniu geograficznym odpowiada Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jego zadaniem jest przyjmowanie, weryfikacja, ocena i przekazywanie wniosków o przyznanie statusu „Chronionej nazwy pochodzenia”, „Chronionego oznaczenia geograficznego” oraz „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” do Komisji Europejskiej.

O rejestrację i przyznanie odpowiedniego oznaczenia mogą się ubiegać producenci wyrobów, które związane są danym obszarem lub odznaczają się wieloletnią tradycją wytwarzania. Nie ma jednakże możliwości rejestracji nazw rodzajowych, nawet wtedy, gdy odnoszą się do nazw regionów lub miejsc, w których wyroby były pierwotnie wytwarzane. Analogiczna sytuacja występuje w przypadku, gdy nazwa produktu stała się nazwą powszechną, np. kiełbasa krakowska, polędwica sopocka [Łuczka-Bakuła 2004, Makała 2004].

Produkt tradycyjny lub regionalny kształtowany jest przez długi okres z udziałem czynników kulturowych i naturalnych. W związku z tym jest dobrem wspólnym na odpowiednim obszarze i dlatego jego nazwa czy sposób produkcji nie mogą zostać przywłaszczone przez jednego producenta. Należy bowiem pamiętać, że wyroby te mają przyczyniać się do poprawy wizerunku regionu, jego promocji, podwyższenia walorów turystycznych i do jego rozwoju gospodarczego. Wnioskodawca ubiegający się o zarejestrowanie wyrobów w unijnym rejestrze produktów wysokiej jakości musi zdefiniować i stworzyć grupę producentów danego wyrobu, szczegółowo opisać specyfikację produktu oraz opracować działania kontrolne, gwarantujące, że wszystkie wytyczne zawarte w specyfikacji będą przestrzegane. Jedynie w przypadku, gdy udowodnione zostanie, że osoba prawna lub fizyczna jest jedynym wytwórcą produktu na danym obszarze geograficznym, a teren posiada cechy wyróżniające go spośród terenów sąsiednich lub produkt cechuje się szczególnymi walorami odróżniającymi go od wyrobów z terenów sąsiednich, istnieje możliwość, aby osoba ta była traktowana jako grupa producentów. Niemniej jednak specyfikacja produktu nie może być sformułowana w ten sposób, aby jedynie jeden wytwórca mógł stosować daną nazwę i stać się monopolistą [Gąsiorowski 2004, Sawicki i Malik 2009, Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008].

Na potrzeby systemu rejestracji i ochrony produktów o „Chronionej nazwie pochodzenia”, „Chronionym oznaczeniu geograficznym” i „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” zdefiniowano pojęcie grupy producentów jako każdego zrzeszenia wytwórców tego samego produktu rolnego lub środka spożywczego, bez względu na formę prawną. Zadaniem takiej grupy jest przygotowanie specyfikacji wyrobu, zatwierdzenie jego nazwy, uzgodnienie reguł i częstości obowiązkowych kontroli oraz samokontroli, a także wybór jednostki certyfikującej. Nowe

rozporządzenie wzmocniło rolę grup wytwórców. Przysługuje im m.in. prawo do promowania zarejestrowanych wyrobów, a także dokonywania analiz gospodarczych i usług doradczych na rzecz wytwórców. Dzięki utworzeniu grupy przedsiębiorcy wchodzący w jej skład odnoszą dodatkowe korzyści. Koszty marketingu rozkładają się pomiędzy wszystkich wytwórców, a także dzięki zastosowaniu jednakowych technologii wytwórczych poprawia się jakość wyrobów [Ozimek 2009; *Produkty tradycyjne i regionalne...* 2013].

Zgodnie z rozporządzeniem 1151/2012 wniosek o rejestrację powinien zawierać nazwę i adres składającej go grupy producentów, specyfikację wyrobu oraz dokument zawierający następujące dane:

- nazwę i opis wyrobu wraz z zasadami jego pakowania i etykietowania, a także dokładne określenie obszaru geograficznego, z którego produkt pochodzi,
- w przypadku „Chronionego oznaczenia geograficznego” i „Chronionej nazwy pochodzenia” opis związku pomiędzy specyficznym charakterem produktu a środowiskiem danego obszaru geograficznego,
- w przypadku „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” dane poświadczające specyficzny i tradycyjny charakter produktu.

Przygotowanie specyfikacji powinno zostać poprzedzone analizą nazwy produktu w kontekście jej regionalnego bądź tradycyjnego charakteru. Ponadto należy sprawdzić czy nazwa, pomimo powiązania z konkretnym obszarem geograficznym, nie przyjęła się jako nazwa rodzajowa i jest wykorzystywana do opisu wszystkich produktów danego typu bez względu na miejsce produkcji, jak np. kiełbasa krakowska, lub czy nie wprowadza konsumentów w błąd [Korzycka-Iwanow i Wojciechowski 2008].

W specyfikacji przy ubieganiu się o status „Chronionego oznaczenia geograficznego” lub „Chronionej nazwy pochodzenia” należy przedstawić:

- nazwę produktu rolnego lub środka spożywczego z uwzględnieniem pochodzenia geograficznego,
- opis produktu zawierający informacje na temat jego składu surowcowego oraz fizycznych, chemicznych, mikrobiologicznych oraz organoleptycznych cech,
- teren geograficzny z dokładnym podaniem granic oraz wskazaniem czy wszystkie, czy tylko niektóre z etapów produkcji odbywają się na tym terenie,
- dowód pochodzenia wyrobu z danego obszaru,
- metody produkcji wyrobu, a w uzasadnionych przypadkach oryginalne i niezmiennie metody lokalne oraz informacje o opakowaniu,
- niezbędne dane, które potwierdzają związek pomiędzy jakością, renomą lub charakterystycznymi cechami wyrobu a środowiskiem wskazanego obszaru geograficznego,
- informacje dotyczące sposobów kontroli i jednostek nadzorujących,

- zasady etykietowania wraz z określeniem miejsca na opakowaniu, gdzie znajdują się znaki potwierdzające rejestrację produktu,
- wszelkie inne dodatkowe dane wymagane przez przepisy krajowe lub wspólnotowe [Rozporządzenie 1151/2012].

W przypadku ubiegania się o status „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności” specyfikacja powinna zawierać:

- nazwę wyrobu, która powinna być sama w sobie szczególna lub wyrażać jego specyficzny charakter,
- opis produktu przedstawiający jego charakterystyczne cechy fizyczne, chemiczne mikrobiologiczne i organoleptyczne,
- deskrypcję metod produkcji koniecznych do zastosowania przez wytwórców, a w uzasadnionych przypadkach także cech i właściwości zastosowanych surowców,
- najistotniejsze informacje określające specyficzny charakter produktu,
- dane, które świadczą o tradycyjnym charakterze wyrobu,
- wymagania i procedury kontroli szczególnych cech wyrobu [Rozporządzenie 1151/2012].

Nieodzowne dla prawidłowego funkcjonowania systemu „Chronionych oznaczeń geograficznych”, „Chronionych nazw pochodzenia” i „Gwarantowanych tradycyjnych specjalności” jest sprawowanie nadzoru nad wytwórcami zarejestrowanych produktów. W Polsce kompetencje w tym zakresie mają:

- minister właściwy do spraw rynków rolnych – nadaje uprawnienia jednostkom certyfikującym do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów potwierdzających prawidłowość procesów wytwarzania produktów o „Chronionej nazwie pochodzenia” lub „Chronionym oznaczeniu geograficznym” lub będących „Gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami”,
- Główny Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych – sprawuje nadzór nad jednostkami certyfikującymi oraz wojewódzkimi inspektorami jakości handlowej wyrobów rolno-spożywczych,
- Wojewódzki Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (WIJHARS) – kontroluje zgodność procesu produkcji wyrobów zarejestrowanych jako ChOG, ChNP albo GTS ze specyfikacją,
- uprawnione jednostki certyfikujące – upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi – przeprowadzają kontrole, a także wydają i cofają certyfikaty zgodności.

Przygotowując opis produktu i technologii jego wytwarzania, producenci muszą pamiętać, że informacje te mają za zadanie ułatwienie kontroli i identyfikowania podróbek znajdujących się na rynku [Ozimek 2009, Dolatowski 2008]. Rejestracja produktów składa się z dwóch etapów. Pierwszy odbywa się na poziomie krajowym, a drugi wspólnotowym. Wniosek składa się do Mini-

sterstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, gdzie w ciągu 14 dni jest on sprawdzany pod względem formalnym. Jeśli nie stwierdzono żadnych uchybień zostaje on wpisany do wewnętrznego rejestru wniosków i w ciągu 14 dni opublikowany w Dzienniku Urzędowym oraz na stronach internetowych ministerstwa, a także przekazany Radzie ds. Tradycyjnych i Regionalnych Nazw Produktów Rolnych i Środków Spożywczych, która jest organem opiniująco-doradczym. W terminie 30 dni od daty opublikowania wniosku zainteresowane strony mogą wносить zastrzeżenia. Jeśli jakiegokolwiek zastrzeżenia zostaną wniesione, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ciągu 7 dni informuje Radę. Ma ona następnie 30 dni na zaopiniowanie zasadności zastrzeżenia. W przypadku braku zastrzeżeń Rada wydaje opinię o spełnieniu wymagań rozporządzenia Rady (UE) nr 1151/2012. Po uzyskaniu pozytywnej opinii Rady ds. Tradycyjnych i Regionalnych Nazw Produktów Rolnych i Środków Spożywczych Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydaje decyzję o spełnieniu wymagań dotyczących rejestracji produktu o Chronionej Nazwie Pochodzenia, Chronionym Oznaczeniu Geograficznym lub Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności oraz niezwłocznie przekazuje wniosek do Komisji Europejskiej. Ponadto w przypadku ChOG i ChNP wpisuje wyrób na listę produktów rolnych i środków spożywczych podlegających tymczasowej ochronie krajowej [Ustawa z dnia 17 grudnia 2004].

Zgodnie z nowymi przepisami Komisja Europejska ma 6 miesięcy na rozpatrzenie wniosku o rejestrację. Każdego miesiąca Komisja podaje do wiadomości publicznej listę nazw produktów zgłoszonych do rejestracji, a także daty wpływu wniosków. Po gruntownej analizie złożonych dokumentów, w przypadku uznania spełnienia wymagań rozporządzenia nr 1151/2012 ogłasza w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej jednolity dokument i informacje na temat specyfikacji produktu. Od tego momentu w ciągu 3 miesięcy każdy kraj członkowski lub producent pochodzący z państwa należącego do Światowej Organizacji Handlu mogą zgłaszać zastrzeżenia. Tymczasowa ochrona krajowa wygasa w momencie wpisania wyrobu do adekwatnego rejestru na szczelbu unijnym [Rozporządzenie 1151/2012, Ozimek 2009].

Do końca grudnia 2013 r. w Unii Europejskiej zarejestrowano łącznie 1197 artykułów rolno-spożywczych, z czego 1184 produkty pochodziły z krajów UE-27. Pozostałe produkty pochodziły z takich krajów, jak: Chiny (10), Indie (1), Kolumbia (1) czy Wietnam (1). Najwięcej zarejestrowanych produktów posiadają Włochy (261), a w następnej kolejności Francja (208), Hiszpania (173), Portugalia (123) i Grecja (101). Łącznie prawie 60% wszystkich wyrobów. Największą liczbę produktów o „Chronionym oznaczeniu geograficznym” zgłosiła Francja (118), natomiast o „Chronionej nazwie pochodzenia – Włochy” (158). Zdecydowanie mniej wyrobów zarejestrowano jako „Gwarantowana tradycyjna specjalność” (43). W tabeli 1 zestawiono dane dotyczące liczby zarejestrowanych produktów

regionalnych z poszczególnych krajów Unii Europejskiej do końca grudnia 2013 r. [EU Agricultural Product... 2013].

Tabela 1. Produkty regionalne zarejestrowane w krajach UE-27

Kraj	Liczba produktów	Kraj	Liczba produktów	Kraj	Liczba produktów
Austria	14	Belgia	15	Bułgaria	1
Cypr	2	Czechy	33	Dania	5
Finlandia	10	Francja	208	Grecja	101
Hiszpania	173	Holandia	10	Irlandia	5
Litwa	4	Luksemburg	4	Niemcy	73
Portugalia	123	Polska	35	Rumunia	1
Słowacja	14	Słowenia	19	Szwecja	6
Węgry	13	Wielka Brytania	54	Włochy	261

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komisji Europejskiej [EU Agricultural Product... 2013].

Tabela 2. Lista polskich produktów zarejestrowanych i zgłoszonych do UE

„Chroniona nazwa pochodzenia”	„Chronione oznaczenie geograficzne”	„Gwarantowana tradycyjna specjalność”
Bryndza podhalańska	Miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich	Staropolski miód pitny „półtorak”
Oscypek	Rogal świętomarciński	Staropolski miód pitny „dwójniak”
Redykołka	Wielkopolski ser smażony	Staropolski miód pitny „trójniak”
Wiśnia nadwiślańska	Andruty kaliskie	Staropolski miód pitny „czwórniak”
Podkarpacki miód spadziowy	Truskawka kaszubska	Olej rydzowy
Karp zatorski	Fasola korcezyńska	Pierekaczewnik
Fasola Piękny Jaś z Doliny	Miód kurpiowski	Kiełbasa jałowcowa
Dunajca	Suska sechlońska	Kiełbasa myśliwska
Fasola wrzawska	Kiełbasa lisiecka	Kabanosy
Miód z Sejneńszczyzny/ Łożdziejszczyzny (Polska/Litwa)	Śliwka szydłowska	
	Obwarzanek krakowski	
	Jabłka łąckie	
	Chleb prądnicki	
	Miód drahimski	
	Kołocz śląski/Kołacze śląski	
	Jabłka grójeckie	
	Ser koryciński swojski	
	Jagnięcina podhalańska	
	Cebularz lubelski (wniosek złożony w styczniu 2013 r.)	

Źródło: [Produkty regionalne i tradycyjne 2013, EU Agricultural Product 2013].

Pierwszym polskim produktem zarejestrowanym w UE jako produkt regionalny, oznaczony znakiem graficznym ChNP była bryndza podhalańska (2007 r.). Obecnie na liście KE znajduje się 36¹ polskich wyrobów oznaczonych znakami GTS, ChNP i ChOG. Największą liczbę wyrobów oznaczonych jako „Gwarantowana tradycyjna specjalność” zgłosiła Polska (9). Ponadto Komisja Europejska zarejestrowała 18 polskich produktów o „Chronionym oznaczeniu geograficznym” i 9 o „Chronionej nazwie pochodzenia”, jeden produkt oczekuje na wpisanie na listę [EU Agricultural Product... 2013]. W tabeli 2 przedstawiono nazwy wszystkich produktów, które zostały zarejestrowane i zgłoszone do UE.

4. Lista produktów tradycyjnych

Podstawą prawną systemu ochrony i promocji produktów regionalnych i tradycyjnych w Polsce jest Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych znowelizowana 24 października 2008 r. Na jej mocy sporządzono *Listę produktów tradycyjnych*. Jej celem jest identyfikacja produktów tradycyjnych dostępnych na rynku krajowym, o niepowtarzalnej jakości uzyskanej dzięki zastosowaniu starych przepisów, tradycyjnych metod produkcji i przetwarzania, a także przygotowanie producentów do rejestracji ich wyrobów na szczeblu unijnym oraz stworzenie możliwości do ubiegania się o odstępstwa weterynaryjne lub sanitarne. Zgodnie z rozporządzeniem nr 852/2004 w sprawie higieny środków spożywczych producenci mogą udowodnić, że przy zastosowaniu innych metod i urządzeń niż te określone w prawie są w stanie wytwarzać bezpieczną żywność. Jest to tzw. „zasada równoważności”. Producenci wyrobów tradycyjnych mogą się więc ubiegać o udzielenie odstępstw od niektórych wymagań higienicznych na podstawie:

– Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia zwierzęcego,

– Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną niezwierzęcego pochodzenia.

Podstawą uzyskania zgody na odstępstwa od standardowych wymagań jest jednak stosowanie niezmiennych, uznanych, tradycyjnych metod produkcji. Odstępstwa nie mogą wynikać z braku środków na dostosowanie zakładów

¹ Jeden produkt regionalny o oznaczeniu ChNP zarejestrowany jest jako produkt wspólny Polski i Litwy.

produkcyjnych do odpowiednich wymagań ani wpływać na bezpieczeństwo zdrowotne produkowanych wyrobów, a ich uzyskanie jest niezbędne do zachowania ich jakości lub oryginalności. Ponadto odstępstwa mogą dotyczyć jedynie konstrukcji, organizacji i wyposażenia zakładów wytwarzających żywność tradycyjną [Stadnik 2009, Jasiński 2005, Olszańska 2007, Kołożyn-Krajewska 2008, Szetyn i Wiszinińska-Łaszczych 2010].

Na *Listę produktów tradycyjnych* mogą zostać wpisane wyroby stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu i mające co najmniej 25-letnią tradycję wytwarzania, która musi zostać stosownie udokumentowana poprzez przedstawienie starych etykiet, fotografii, receptur itp. Metody produkcji i właściwości produktów nie muszą być jednak związane z miejscem wytwarzania. Promowanie produktów przez umieszczenie ich na *Liście* sprzyja wzrostowi popytu na nie, a co się z tym wiąże tworzeniu nowych miejsc pracy oraz przyczynia się do promowania polskiej kultury i tradycji. Producenci zyskują renomę i popularność. Zwiększa się również świadomość konsumentów w odniesieniu do istoty produktów tradycyjnych. Kupując te wyroby, mogą się oni spodziewać żywności o wysokiej jakości i specyficznych, unikalnych walorach sensorycznych, wytworzonej z zastosowaniem tradycyjnych, niezmiennych technologii z dobrej jakości surowców. Wpisanie na *Listę* nie daje jednak produktom żadnej ochrony. Oznacza jedynie to, że spełniają one wymagania zawarte w ustawie o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych. Producenci nie muszą prowadzić żadnych dodatkowych kontroli poświadczających zgodność metod produkcji z tymi zadeklarowanymi we wniosku. Nie daje też żadnych dodatkowych praw i wyłączności w używaniu nazwy produktu [Produkty tradycyjne i regionalne... 2013, Stadnik 2009, Jasiński 2005, Olszańska 2007, Ozimek 2009, Tyszkiewicz 2008].

Produkty tradycyjne sklasyfikowano w dziesięciu następujących kategoriach: produkty mleczne, produkty mięsne, produkty rybołówstwa, warzywa i owoce, wyroby piekarnicze i cukiernicze, oleje i tłuszcze, miody, gotowe dania i potrawy, napoje oraz inne produkty [Nowe rozporządzenie... 2013, Produkty tradycyjne i regionalne... 2013, Stadnik 2009].

Na listę Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wpisanych jest obecnie 1190 produktów tradycyjnych. Największa liczba produktów tradycyjnych została zarejestrowana w województwach: podkarpackim (153) oraz pomorskim i śląskim (po 136), najmniejsza w województwie lubuskim (18) i warmińsko-mazurskim (24) [Produkty regionalne i tradycyjne 2013].

5. Podsumowanie

Unia Europejska od początku lat 90. XX w. wspiera wielokierunkowy rozwój obszarów wiejskich. Stara się tworzyć warunki dla producentów umożliwiające im konkurowanie na światowych rynkach. W tym celu opracowano instrumenty pozwalające chronić wytwórców, którzy produkują wyroby tradycyjnymi metodami, dbając o ich wyjątkowe cechy organoleptyczne.

Od dnia 3 stycznia 2013 r. obowiązuje nowe Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, które wzmocniło system nadzoru i kontroli państwa nad właściwym wykorzystaniem przez producentów zarejestrowanych nazw wyrobów. Nowe przepisy skonsolidowały uchylone Rozporządzenia Rady (WE) nr 509/2006 oraz nr 510/2006 dotyczące rejestracji produktów i przyznania im statusu „Chronionej nazwy pochodzenia”, „Chronionego oznaczenia geograficznego” bądź „Gwarantowanej tradycyjnej specjalności”.

Producenci wyrobów zatwierdzonych przez Komisję Europejską mogą posługiwać się stosowanym do tej pory oznaczeniem unijnym. Dzięki temu produkty stają się łatwo identyfikowalne przez konsumentów, co przyczynia się do wzrostu ich renomy i może stać się istotnym elementem pobudzającym do ich zakupu.

Zgodnie z nowym rozporządzeniem produkty rejestrowane jako „Gwarantowane tradycyjne specjalności” muszą charakteryzować się co najmniej 30-letnim okresem wytwarzania, a ich rejestracja odbywa się jedynie z zastrzeżeniem nazwy. Okres rozpatrywania wniosków przez Komisję Europejską skrócono do sześciu miesięcy. Wprowadzono także nowe pojęcie jakościowe – „produkt górski”. Może być ono stosowane opcjonalnie przez producentów w celu informowania konsumentów o cechach i właściwościach stanowiących wartość dodaną wyrobów wytorzonych na terenach górskich.

Producenci mogą również wpisywać wytwarzane przez nich wyroby na *Listę produktów tradycyjnych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi*. Produktom zarejestrowanym na tej liście nie przysługuje ochrona prawna. Zyskują one renomę i są lepiej rozpoznawalne przez konsumentów. Wpisanie na *Listę produktów tradycyjnych* może być również pierwszym krokiem prowadzącym do rejestracji produktu na szczeblu unijnym.

Literatura

- Błąd M. [2006], *Produkty tradycyjne i regionalne – dywersyfikacja działalności rolniczej*, „Wieś Jutra”, nr 6 (95).
- Borowska A. [2007], *Możliwości rozwoju wytwarzania produktów tradycyjnych i regionalnych*, „Wieś Jutra”, nr 10.

- Brambilla G. et al. [2008], *Normative and Pre-normative Aspects for the Management of Actual and Perspective POPs in Meat and Meat Products*, „Meat Science”, nr 78.
- Czarniecka-Skubina E., Janicki A. [2009], *Znakowanie żywności tradycyjnej i ekologicznej*, „Przemysł Spożywczy”, nr 9.
- Czyż M. [2005], *Oznaczenia geograficzne a znaki towarowe w prawie wspólnotowym [w:] O produktach tradycyjnych i regionalnych. Możliwości a polskie realia*, red. M. Gąsiorowski, Fundusz Fundacji Współpracy, Warszawa.
- Dolatowski Z. [2008], *Produkty regionalne i tradycyjne w Polsce oraz w Unii Europejskiej [w:] Tradycyjne i regionalne technologie oraz produkty w żywieniu człowieka*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska, Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków.
- Duczkowska-Piasecka M. [2005], *Tradycyjna żywność na obszarach wiejskich. Specyfika budowy rynku [w:] O produktach tradycyjnych i regionalnych. Możliwości a polskie realia*, red. M. Gąsiorowski, Fundusz Współpracy, Warszawa.
- EU Agricultural Product Quality Policy [2013], <http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html> (dostęp: 2.12.2013).
- Gąsiorowski M. [2004], *Europejski system oznaczania jakości produktów regionalnych [w:] Rzeczpospolita produktów regionalnych*, red. K. Vinaver, J. Jasiński, Wydawnictwo Podróżnik, Białyсток.
- Gąsiorowski M. [2006], *Ochrona produktów regionalnych i tradycyjnych*, „Agro-Smak”, nr 2.
- Jasiński J. [2005], *Wyróżnienie produktów regionalnych na rynku i wynikające z tego korzyści [w:] O produktach tradycyjnych i regionalnych. Możliwości a polskie realia*, red. M. Gąsiorowski, Wydawnictwo Fundacji Funduszu Współpracy, Warszawa.
- Kieljan K. [2011], *O systemach jakości żywności. Vademecum funkcjonowania produktów regionalnych i tradycyjnych*, Centrum Doradztwa Rolniczego, Kraków.
- Kłos Z. [2012], *Zainteresujmy się produktami regionalnymi*, „Problemy Jakości”, nr 7–8.
- Kołożyn-Krajewska D. [2008], *Bezpieczeństwo zdrowotne produktów tradycyjnych [w:] Tradycyjne i regionalne technologie oraz produkty w żywieniu człowieka*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska, Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków.
- Korzycka-Iwanow M., Wojciechowski P. [2008], *Ochrona regionalnych i tradycyjnych produktów żywnościowych w prawie wspólnotowym [w:] Tradycyjne i regionalne technologie oraz produkty w żywieniu człowieka*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska, Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków.
- Łuczka-Bakuła W. [2004], *Produkty regionalne i tradycyjne na rynku europejskim*, „Przemysł Spożywczy”, nr 4.
- Makała H. [2004], *Produkty tradycyjne i regionalne*, „Gospodarka Mięsna”, nr 11.
- Produkty tradycyjne i regionalne, zasady rejestracji* [2013], Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach, Karniowice.
- Nowe rozporządzenie w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych [2013], <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Aktualnosc/Nowe-rozporzadzenie-w-sprawie-systemow-jakosci-produktow-rolnych-i-srodkow-spozywczych> (dostęp: 2.12.2013).
- Olszańska A. [2007], *Produkty tradycyjne na rynku mięsa w Polsce – szanse i możliwości sprzedaży na rynkach krajowym i zagranicznym*, „Folia Universitatis Agriculturae Stetinesis, Oeconomica”, nr 256 (48).

- Ozimek I. [2009], *Produkty regionalne i tradycyjne – ocena sytuacji prawnej* [w:] *Rozwój turystyczny regionów a tradycyjna żywność*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska, PTTŻ, WSHiT, Częstochowa.
- Piesiewicz H. [2010], *Regulacje unijne a preferencje konsumentów*, „Przegląd Piekarski i Cukierniczy”, nr 3.
- Produkty regionalne i tradycyjne* [2013], <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/> (dostęp: 15.11.2013).
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013* [2007], MRiRW, Warszawa.
- Resano-Ezcaray H., Sanjuán-Lopez A.I., Albisu L.M. [2007], *Consumers' Acceptability of Cured Ham in Spain and the Influence of Information*, „Food Quality and Preference”, nr 18(8).
- Rozporządzenie [1216/2007], Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1216/2007 z dnia 18 października 2007 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 509/2006 w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Przepisy-UE-Produkty-regionalne-i-tradycyjne/> (dostęp: 5.11.2013).
- Rozporządzenie [628/2008], Rozporządzenie Komisji (WE) nr 628/2008 z dnia 2 lipca 2008 r. zmieniającym rozporządzenie (WE) nr 1898/2006 określające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Przepisy-UE-Produkty-regionalne-i-tradycyjne/> (dostęp: 5.11.2013).
- Rozporządzenie [1151/2012], Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Przepisy-UE-Produkty-regionalne-i-tradycyjne/> (dostęp: 5.11.2013).
- Sawicki B., Malik A. [2009], *Produkty tradycyjne i regionalne jako szansa pozyskania wysoko pozycjonowanej marki w turystyce na obszarach wiejskich* [w:] *Marka wiejskiego produktu turystycznego*, red. P. Palich, Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia.
- Stadnik J. [2009], *Tradycyjne i regionalne produkty mięsne z województwa lubelskiego w opinii konsumentów* [w:] *Rozwój turystyczny regionów a tradycyjna żywność*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska, PTTŻ, WSHiT, Częstochowa.
- Stus M. [2007], *Produkty tradycyjne i regionalne – kampania zakończona*, „Przegląd Piekarski i Cukierniczy”, nr 10.
- Szetyn J., Wiszynievska-Łaszczych A. [2010], *Produkty tradycyjne i regionalne w regulacjach UE i krajowych. Czy kabanosy będą „Gwarantowaną tradycyjną specjalnością”?*, „Gospodarka Mięsna”, nr 11.
- Tyszkiewicz S. [2008], *Ochrona żywności tradycyjnej* [w:] *Tradycyjne i regionalne technologie oraz produkty w żywieniu człowieka*, red. Z. Dolatowski, D. Kołożyn-Krajewska Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050100068> (dostęp: 30.11.2012).

Zin J. [2005], *Szanse dla tradycyjnych i regionalnych przetworów mięsnych*, cz. I, „Gospodarka Mięsna”, nr 10.

Regional and Traditional Products – Protection and Registration Rules

Poland's geography and climate conditions vary greatly, as do the possibilities for cultivating the land and breeding animals. These factors, along with the temperament of the people and the country's folk customs, have enabled the creation of a number of unique products specific to certain areas.

The study presents current legislation and registration procedures on regional and traditional products. It also presents the most recent data on the number of registered products with a Protected Geographical Indication, Protected Designation of Origin and Traditional Specialties Guaranteed as well as products designated for the Traditional Products List by the Ministry of Agriculture and Rural Development.

Keywords: traditional products, regional products, Protected Geographical Indication, Protected Designation of Origin, Traditional Specialties Guaranteed, Traditional Products List.